

Stad & Ambt

Driemaandelijks uitgave van de Historische Kring Stad en Ambt Almelo

Kunst op z'n kant

'Heel eventjes maar' op de Gemeentewerf
Bron: [Indebuurt.nl/almelo](https://indebuurt.nl/almelo)

32e jaargang nummer 2
april 2024

Lezingen Historische Kring Stad en Ambt Almelo, voorjaar 2023

Het parkeerterrein aan Het Kolkje is gratis beschikbaar voor bezoekers.

Vanwege het 25-jarig bestaan van de Historisch Kring Stad en Ambt Almelo op 15 januari 2024 zijn er dit jaar verschillende Jubileumactiviteiten. Kijk regelmatig op de website.

Zaterdag 20 april

Tweede Almelo **Geschiedenis Quiz**
6 teams zullen strijden om de eer en om de felbegeerde prijs
Plaats: Feijn, bibliotheek Almelo
Tijd: inloop vanaf 15.00 uur, start quiz om 15.30 uur

Woensdag 24 april

Donateursavond

Op deze avond willen wij in gesprek gaan met de donateurs om hen meer te betrekken bij de werkzaamheden van de Historische Kring. De voorlopige agenda is te vinden op de website. Tevens zal door Dorien Aalderink, projectleider binnenstad van de gemeente Almelo een toelichting worden gegeven op de ontwikkelingen van het Groot Gravenkwartier.
Plaats: De Schouw
Tijd: 20.00 uur

Donderdag 23 mei

Excursie Doesburg

Zie uitgebreide Informatie elders in dit blad op pagina 19.

Almelo en cultuur, dat is water en vuur

Voor een dubbeltje op de eerste rang zitten of luchtfietsen. Tussen die twee uitersten bewoog en beweegt zich het cultuurbeleid van de Gemeente Almelo. Terwijl Hengelo en Enschede hun schouwburgen hadden, vergaderden B en W en gemeenteraad op het bovenzaaltje van het Waaggebouw. Beneden organiseerde Kunstkring de Waag, nauwelijks gesubsidieerd, spraakmakende tentoonstellingen. Theaterminnend Almelo ging naar het Groenendal, uitgebaat door Oranjeboomier of De Sociëteit, ook in particuliere handen. Voor een dubbeltje op de eerste rang dus.

Begin jaren zeventig verschoven de panelen. Een gloednieuw stadhuis werd gebouwd en Cultureel Centrum de Hagen opende haar deuren in 1970. Het leek niet op te kunnen. Het beeld kantelde echter weer. De textiel ging failliet. Almelo werd een artikel 12-gemeente en verkocht de Hagen voor f 1,00 aan van der Valk met de deal: "jullie bouwen en exploiteren een theaterhotel. Wij subsidiëren met een miljoen gulden per jaar". Dat werd € 500.000, niet geïndexeerd. Weer voor een dubbeltje op de eerste rang. En eerlijkheidshalve kregen we Hof88 erbij dat ook gemeenschapsgeld kost en 45.000 bezoekers per jaar trekt.

Maar in 2020 moest de gemeente weer bezuinigen. Met bijna 2 miljoen werden Avedan, de Kaliber Kunstschool, het Stadsmuseum en de Bibliotheek Almelo gekort. Het leidde tot een demonstratie van zeer grijze Almeloërs voor het nieuwe stadhuis dat 56 miljoen kostte. Nu, maart 2024, is er meer bloed gevloeid. Het theater is gesloten. Er is nog een hotel met asielzoekers. De Hamminks verslonsden het onderhoud van het theater, want de jaarlijkse subsidie van de gemeente was te klein ten opzichte van de kosten die ze moesten maken. Tenminste dat is hun bewering. Aan de onderhandelingstafel werden steeds meer miljoenen geëist, 18, 20 en meer, zonder inzicht en medezeggenschap van de gemeente Almelo. Alleen inflatie of weinig doortimmerde plannen? Een exit-strategie bestond niet, want B en W kreeg het pistool op de borst. Je geld of het theater dicht, maar dat was al dicht. De programmering was al gestopt. B en W op haar beurt ging luchtfietsen en kwam met een plan voor afbouw en op lange termijn de bouw van een eigen theater.

De gemeenteraad, 35 zetels, 16 partijen, waarvan 7 éénpitters trok vervolgens de stekker er helemaal uit. Een meerderheid van vreemdsoortige bedgenoten sprak zich uit tegen elke subsidie, in welke vorm dan ook. Blijft de vraag waarom het Van der Valk Theaterhotel Roermond de Oranjerie in die stad wel kon verbouwen met subsidies van gemeente en provincie Limburg. Daar werd wel gemeenschapsgeld geïnvesteerd, maar niet om niets. Waarom kon dat in Almelo niet? Wat overblijft is een slagveld met alleen verliezers.

Hanschristiaan Krol

In dit nummer:

1 Redactioneel en agenda | **2** Openbaar kunstbezit | **5** Van koopman tot verzetsstrijder, Albert Hermelink | **8** De wandeling van Hattink | **10** Rectificatie Meindert van der Woude | **10** Geschiedenisquiz 2024 | **11** Rumerslanden en verzetsmannen | **14** Almelo niet, maar Enschede de grootste | **19** Excursie Historische Kring 23 mei 2024 | **21** Thomasvaer en Pieterneel 2024 | **22** De tijd hervonden - aflevering 12: Tjebbe van Drooge | **24** Van het bestuur

Openbaar kunstbezit

Door Hanschristiaan Krol

Wie vanaf de brug bij Vermeulen richting Sluiskade fietst passeert aan de linkerhand de gloednieuwe brandweerkazerne gebouwd op dezelfde plek als zijn voorganger, die daar 45 jaar stond. Oud genoeg dus om vervangen te worden.

Prometheus

Wat rest van die oude brandweerkazerne zijn de glijpaal en de slangentoren. De glijpaal is onzichtbaar, want opgenomen in het nieuwe gebouw. Zo'n paal prikkelt de verbeelding. Het alarm gaat af. Brandweerlieden roetsjen naar beneden. Worstelen zich in hun brandwerende pakken, springen in hun wagen en met loeiende sirenes stuift de auto de kazerne uit.

De slangentoren staat er ook nog. Opmerkelijk want de toren is volkomen disfunctioneel. Moderne slangen hoef je niet meer te drogen te hangen. Sentiment of een vooruitziende ziende blik? De witte slangentoren bij de nieuwe kazerne draagt Prometheus, een kunstwerk van Janny Brugman-de Vries.

Het kunstwerk sierde eerst de voorgevel van de oude kazerne en werd tijdens de nieuwbouw opgeslagen en gerenoveerd. De toren heeft een ovale vorm en de gemeente Almelo investeerde fors in de restauratie. De onderdelen van Prometheus werden naar een metaalbewerker gebracht, daar werden de bevestigingsarmen aangepast vanwege de vorm van de slangentoren. Na deze aanpassing is het kunstwerk op de nieuwe plek aangebracht, met een geweldig resultaat. Op de witte toren komt Prometheus met haar donkere kleur prachtig tot haar recht.

Janny Brugman koos voor Prometheus, een onsterfelijke Griekse god omdat hij voor de mensen de kennis van het vuur van de goden stal. Zeus strafte hem door hem aan een bergwand te ketenen. Elke dag nog komt nu een adelaar, die zijn lever eruit vreet, maar hij is onsterfelijk en elke dag groeit zijn lever terug. Onderin het kunstwerk grijpt Prometheus naar de vlammen boven hem.

Het Bendien monument

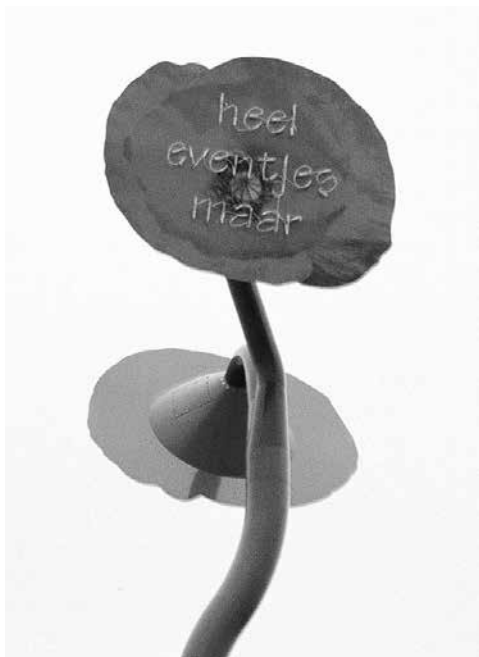
De Kolkschool staat al meer dan honderd jaar aan het begin aan de Bornerbroeksestraat. Gebouwd als Mulo werd het al snel een lagere school tot in de jaren zeventig. De school moest echter sluiten. De binnenstad leverde te weinig leerlingen. Daarna werd het gebouw op allerlei manieren gebruikt en misbruikt, maar het staat er nog en zal er blijven staan, want de Kolkschool wordt omgetoverd tot een appartementencomplex. Wel werd het gymzaaltje achter het gebouw gesloopt om ruimte te maken voor nieuwbouw. Daarom moest ook de stèle met de kop van Isaac, de oprichter van Bendien, wijken. Zijn bedrijf zou uitgroeien tot de grootste confectiefabriek in Europa, maar ging uiteindelijk dezelfde weg als de rest van de Almelse textielindustrie. De fabriekshallen werden gesloopt. Nieuwbouw vulde de gaten. Het monumentje werd gered en kreeg een plek achter het gymzaaltje niet te ver van waar ooit de fabriek stond. Maar na de sloop van het Gymzaaltje moest Isaac Bendien opnieuw verhuizen. In overleg met Stadsherstel werd naar verschillende plekken gekeken. Uiteindelijk werd gekozen voor een plek niet te ver van de plek waar de stèle ooit stond. De plaquette met de kop van Isaac Bendien is daarmee gered.

Die kop heeft meerwaarde, want de beeldhouwer was Hildo Krop. Geboren in Steenwijk, woonde en werkte hij in Amsterdam. Krop kwam vaak bij de Bendiens over de vloer. Beiden waren radicaal links. Van Krop hebben we in Almelo alleen nog de koppen, die de Mulo aan de Violierstraat sieren. Het is goed dat de gemeente er voor gezorgd heeft dat Isaac Bendien nog rondkijkt dicht bij de Kolkschool en de plek waar ooit zijn bedrijf stond.

De klapproos

Waar met de kunstwerken van Janny Brugman-de Vries en Hildo Krop diligent is omgesprongen door de gemeente is het verhaal rond de Klapproos van een groter treurigheid. “Verdwenen kunstwerk de Klapproos keert na jaren in volle glorie terug in Almelo” dat kopte Tubantia in augustus 2022. Christien van Wijk, voorzitter van Stadsherstel, liet zich trots fotograferen bij de gerestaureerde klapproos op de Gemeentewerf, want Stadsherstel financierde het project en zorgde ervoor dat de klapproos gered werd. Voor de restauratie werd door Stadsherstel € 3.605,33 op tafel gelegd. Voor dit bedrag werd het kunstwerk opnieuw geschilderd. Dankzij een donatie werd ook de elektronica in de klapproos gerepareerd waardoor het weer een lichtkunstwerk werd. Maar anno nu ligt de klapproos opnieuw te roesten op de Werf.

Het is een ontwerp van Korrie Besems, die ook voor Utrecht een lichtkunstwerk ontwierp. De klapproos, groene steel en twee knallend rode bloemen was bevestigd aan de brandtrap van de Havenpassageflat. De ene bloem keek naar het noorden, de ander naar het zuiden naar het centrum. ‘s Avonds lichtte het kunstwerk op met de tekst: “heel eventjes maar”. De lichttekst hield het niet lang vol, de klapprozen wel, maar ze moesten wijken toen het water terug kwam naar de stad en doorgetrokken werd van de vijver bij Kreta naar de nieuwe stadsvijver met de ijsvogels. De klapproos kwam op de Gemeentewerf terecht en lag daar tot Stadsherstel zich haar lot aantrok. Stadsherstel financierde de restauratie en in overleg met de gemeente werd een nieuwe plek voor het kunstwerk gezocht. Eerst was de parkeergarage bij het station in beeld. Dat leek een goede oplossing want daar zou de bloem ook aan een stalen constructie worden bevestigd net als aan de metalen trap bij de Havenpassageflat. Maar het idee werd ter stadhuize afgeschoten. De constructie van de parkeergarage kon zo’n grote klapproos niet aan.

Een nieuwe plek werd vervolgens gevonden midden op de Sluiterveldsingel, maar ook die plek kon geen genade vinden in de ogen van weer een andere “expert” in het stadhuis. Nu is de parkeergarage bij het station weer in beeld, maar het gekissebis gaat door. Oude vetes worden uitgevochten en de klapproos ligt weer op de werf. Het wordt tijd dat een aantal gemeenteraadsleden zich kwaad maakt en zich het lot van de klapproos aantrekt!!!

Wat verder ter tafel komt

Het busstation voor de oude rechtbank is mooi opgeknapt. Het zwervende oorlogsmonument dat lange tijd verloren voor het oude stadhuis stond heeft er zijn plek gevonden, terwijl met één bushalte voor de voormalige ING bank een pleintje ontstaan is dat rust uitstraalt. Wat echter nog mist is het kunstwerk “Over de ruggen van 4 generaties”. Het beeld van Jan Kip is in brons gegoten. Twee mannen staan te onderhandelen over de ruggen van twee gebogen vrouwen die zich afbeulen. Het beeld stond tussen de oude rechtbank en de Kloosterflat, maar moest wijken toen flat en pleintje op de schop gingen. “De 4 generaties” verdween naar de gemeentewerf en staat daar nog. Het vinden van een nieuwe plek werd vertraagd door de felle discussie over het wel of niet plaatsen van het waterkunstwerk van Randy van Lingen bij het nieuwe busstation. De meerderheid van de gemeenteraad waagde zich echter niet aan het spectaculaire ontwerp van Randy en schoot het af. Meer dan tijd dus om nu de “4 generaties” terug te plaatsen zo dicht mogelijk bij zijn oude plek. Daar is plek zat.

Pleintje fontein

Begin jaren zeventig wilde Piet Talamini het pleintje voor zijn ijssalon verfraaien. Hij collecteerde bij andere Almelse middenstanders om in Groningen een waterkunstwerk aan te schaffen. Een tank met pomp werd ingegraven en met financiële steun van de gemeente stonden op het pleintje binnen de kortste keren vier paardenhoofden water te spugen. Water spoelde over de rand van schelpen en vissen speelden voor fontein met de bek open. Maar het waterwerk bleek zo kwetsbaar. Een paardenhoofd knapte af. Het waterwerk werd stil gelegd en verdween onder een dekzeil. Een bloemenperkje dekte vervolgens de mislukking af. Creatieve geesten in het gemeentehuis vonden een oplossing. De tank werd opnieuw functioneel gemaakt. Stenen werden gestapeld en uit een viertal pijpjes stroomden vervolgens water. De dorpspomp was geboren. Hij werd vervolmaakt door er bovenop "het jongetje op de gans" te plaatsen.

Een kunstwerk van Willy Albers-Pistorius. Bijna vijftig jaar heeft het water uit die pijpjes gestroomd, maar de

pomp wordt binnenkort afgebroken. Als onderdeel van de verfraaiing van de Grotestraat Noord wordt het pleintje heringericht. Er ligt een goed plan klaar dat in komende maanden zal worden uitgevoerd. In de bestrating van het pleintje wordt de plattegrond van de Grotestraat van de Boddenstraat tot de Koornmarkt aangebracht. Duidelijk zichtbaar zijn de Grote Kerk, de Doopsgezinde Kerk en het oude gemeentehuis aan de Koornmarkt. Op de kop en de kont zullen fonteinjes spuiten in voorjaar en zomer. Terwijl kinderen met het water spelen zitten ouders op bankjes vlakbij. Misschien kunnen we dan ook weer een hoorntje kopen met een bolletje pistache en straciatella. Op de website van de Historische Kring Almelo vindt u een fraai filmpje van Wim Noordik onder de knop Nieuws van de paardenhoofden van Piet tot en met de nieuwe fonteinjes straks.

<https://historischekringalmelo.nl/5810-2/>

Nieuw ontwerp 'Talaminiplein'. Bron: Gemeente Almelo

Van koopman tot verzetsstrijder Albert Hermelink

Door J.B.A.M. ter Haar, neef

Albertus Johannes (Albert) Hermelink wordt geboren op 28 oktober 1917 in 's-Hertogenbosch.

In 1920 verhuist het gezin Hermelink naar Grotestraat 69 in Almelo en woont uiteindelijk vanaf september 1921 permanent aan de Grotestraat 157.

Na de handelsschool gaat Albert in 1935 als koopman in glas en verf werken in het bedrijf van zijn vader, Glas- en Verfindustrie fa. Hermelink & Co., aan de Grotestraat 155/Prinsenstraat 12 te Almelo.

Albert Hermelink in 1939

In het kader van de algemene mobilisatie wordt hij in augustus 1939 opgeroepen voor militaire dienst. Als onderofficier is hij aanvankelijk ingedeeld bij het 8e Regiment Veldartillerie bij Rhenen (Grebbeberg). In de meidagen van 1940 heeft hij echter gevochten met het 17e Regiment Veldartillerie bij Koudekerke, West Souburg en Middelburg in Zeeland.

Na de demobilisatie werkt Albert weer bij de firma Hermelink. Ondertussen maakt hij deel uit van verzetsgroep Oranjevendel (o.a. Zwolle, Hengelo). Met zijn zwager Hans van der Aa werkt hij mee aan dit spionage- en pilotennetwerk van Henk Gerritsen (Hengelo), via bakker Gerrit Jan Prinsen in Almelo. Albert helpt bovendien het Almelse verzet o.l.v. Piet de Kok, voor wie hij de uit een dropping geleverde Engelse geweren en stenguns verbergt op de zolder van een van de magazijnen van Hermelink aan de Prinsenstraat. Als enige is zijn zus Leen hiervan ook op de hoogte.

Via Henk Hemmer uit Geesteren begeleiden Albert en Hans op 15 juli 1941 de Engelse piloot William Dossetter vanuit deze omgeving naar bakker Prinsen in Almelo. Door infiltratie en verraad door Willy Kramer en Sophie Maschkov-Menso komt de Sicherheitsdienst hier na maanden achter en arresteert Albert op 17 maart 1942 in zijn ouderlijk huis. Ook vele anderen van zijn groep worden deze periode opgepakt.

Na een nacht in de huizen van bewaring in Almelo en Arnhem wordt hij op 19 maart 1942 vastgezet in de Deutsches Polizeigefängnis in Scheveningen, het zogeheten 'Oranjehotel'. Het dagelijks leven is er hard en aan strenge regels gebonden. De gevangenen leven in voortdurende onzekerheid en angst. De meeste tijd zit Albert samen met een of twee andere gevangenen in de kleine cel. Hij mag vanuit hier elke drie weken een brief naar huis schrijven en ook brieven en voedselpakketjes ontvangen. Een censor leest altijd eerst alle in- en uitgaande post.

Om de veertien dagen kan schone was worden gebracht en de vuile mee naar huis. Het is een hele opgave om steeds vanuit Twente heen en weer te moeten reizen. Vanaf juni hoeft dit ineens niet meer, omdat men dan wasgoed van de gevangenis krijgt. Albert is meestal optimistisch en vol goede moed, zo blijkt uit al zijn brieven. In afwachting van zijn proces leest en bidt hij veel en ook een damspel verkort de tijd. Hij mist zijn verloofde Toos Ypma en vraagt in zijn brieven met name via zijn jongere zus Rie, een heel goede vriendin van Toos, om haar op gezette tijden te verwennen met bloemen en cadeaus.

In juli 1942 volgt overplaatsing naar de Kriegswehr-machtsgefängnis in Utrecht. Hier verblijft hij met zes tot acht man in de cel tot eind september 1942.

Tijdens zijn proces zit Albert van 30 september tot 6 oktober in het huis van bewaring Weteringschans aan het Kleine Gartmanplantsoen. Van de achttien betrokkenen zijn er zestien ter dood veroordeeld. De meesten vragen hierop gratie aan. Echter, uiteindelijk worden Prinsen, Cavaljé, Wilmink en Moquette in het geheim gefusilleerd bij vliegbasis Soesterberg op 19 november 1942, samen met nog negenentwintig leden van andere verzetsgroepen: "De 33 van Soesterberg".

Samen met Wiebe Nauta wordt Albert “abgetrennt” en niet weer veroordeeld. Na zijn proces wordt hij een jaar lang vastgehouden in de Straf- und Untersuchungsgefängnis aan het Wolvenplein in Utrecht. Het is een beroerde tijd en Albert wordt behoorlijk mager, zo schrijft hij later.

De doodstraf voor zwager Hans van der Aa wordt omgezet in vijftien jaar tuchthuis. Hij zit drie jaar en twee maanden in de beruchte gevangenis in Siegburg bij Bonn in Duitsland.

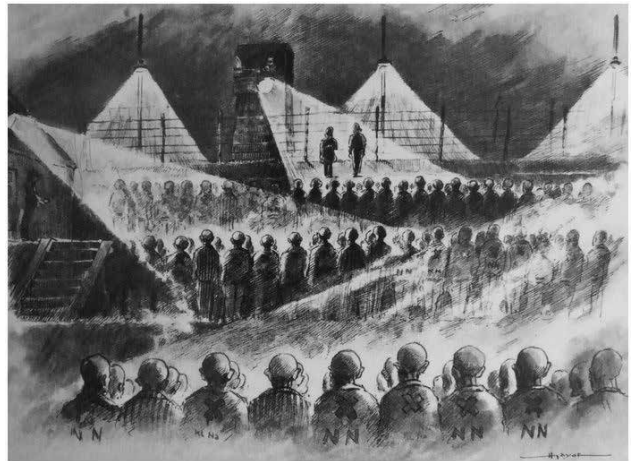
Ondertussen ontstaat thuis in Almelo een enorme angst voor ontdekking van de verstopte wapens in het bedrijf van Hermelink en de ernstige gevolgen hiervan voor het hele gezin. Het Almeloos verzet wil echter deze wapens niet ophalen. Daarom besluiten Alberts zussen Leen en Rie om alle illegale materialen dan maar op een nacht vanuit de magazijnen aan de Prinsenstraat in het aangrenzende water van de Almelse Aa te gooien.

Van 18 tot 26 oktober 1943 verblijft Albert korte tijd in het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. Hij zit met honderd zestig man in een barak en binnen is geen bewaking. Men mag niet naar buiten. Albert vindt het een gezellige boel. Er is zelfs een trekharmonica aanwezig, men zingt liedjes, kaart en schaakt en heeft o.a. een cabaretavondje georganiseerd. Hij krijgt meer te eten en flink vitamines en knapt wat op. Niemand weet echter waar ze binnenkort naar toe zullen gaan.

Kamp Amersfoort

Op 26 oktober vertrekt hij vanaf station Amersfoort met een transport van vijftien zestig “politieke gevangenen” op weg richting Duitsland. Hij weet nog zijn laatste, illegaal geschreven brief vanuit de rijdende trein te gooien. Mevrouw Loute Hingst-Reynvaan uit Delft vindt zijn brief. Zij stuurt deze in een onopvallende envelop naar de ouders Hermelink in Almelo. Haar man, Samuel Hingst, is de vorige dag met eenzelfde transport vertrokken. Tot mei 1945 ontvangt het gezin Hermelink geen enkel bericht meer van of over Albert.

Kamp Natzweiler, getekend door de Franse gevangene Henri Gayot

De volgende dag komt Alberts groep aan op station Rothau in de Elzas. Bij het nabijgelegen Natzweiler ligt op de noordhelling van Mont Louise een onbekend concentratiekamp Natzweiler-Struthof. Het is een zgn. Nacht und Nebel-kamp. Door het Keitel Erlass van Hitler in december 1941 moeten Europese verzetsmensen spoorloos verdwijnen, zonder dat familie, verloofde of vrienden weten waar men verblijft, of wel of niet is omgekomen. Albert kan geen post meer ontvangen of naar huis schrijven. Bij aankomst wordt hij van al zijn bezittingen beroofd en zorgvuldig geregistreerd. Iedereen wordt ruw kaal geschoren met botte tondeuses en scheermessen, dan lysol erover als desinfectiemiddel. Men herkent elkaar nauwelijks nog. Albert krijgt de status van Nacht und Nebel-gevangene. Met rode verf moeten ze op hun slecht zittende, dunne kleding met brede strepen een groot kruis op de rug maken met de letters NN er naast, net als aan de voorzijde op de dijen. Als schoeisel krijgt men voetlappen en houten kleppers.

De gevangenen verrichten extreem zwaar werk in de steengroeves met het doel rode graniet te winnen voor de nieuwe hoofdstad Germania én hen dood te laten werken. Als blijkt dat deze graniet van slechte kwaliteit is gaat men later over op het opknappen van vliegtuigmotoren of werken in de Duitse oorlogsindustrie in de ongeveer zeventig buitenkampen. Voeding en medicijnen zijn bewust ontoereikend en de sanitaire voorzieningen zijn miniem. De gevangenen staan bloot aan zware mishandelingen en grof getreiter door Kapo's, criminele voormannen en SS-ers. Het is een “Konzentrationslager dritter Stufe”, het zwaarste type kamp. Categorie III zijn gevangenen die als zeer gevaarlijk werden beschouwd en de zwaarste “Schutzhaft” vereisten. Soms worden medische experimenten uitgevoerd op joden en criminelen, met onder meer tyfus, mosterdgas en fosfine.

Het sterftecijfer ligt rond de 40 % in het kamp en in de buitenkampen tot soms 80 %. Alle dagen zien er min of meer hetzelfde uit. Er is minstens twee keer per dag appèl en er wordt gewerkt in ploegendiensten van 12 uur.

Door ontbering en ondervoeding heeft Albert regelmatig last van oedeem in zijn voeten en enkels. Omdat hij dan nauwelijks kan lopen moet hij zittend werken in de “Weberei” of bij de “Paketeverteilung”. Na een paar maanden krijgt hij door zijn slechte conditie bovendien tuberculose.

De sympathieke gedetineerde Nederlandse arts Jacob Krediet spant zich in om Albert in het Revier op te nemen en te voorzien van extra voeding en goede ligging. Cor Brouwer (student uit Haarlem), werkend in het Revier, houdt hem daar gelukkig dikwijls gezelschap. De verbondenheid onder de Nederlanders was groot, doordat de meesten als groep samen in een barak zaten; ze kwamen veelal uit het verzet en waren op elkaar aangewezen. Ze hadden het geluk dat er onder hen gevangenen waren met grote moed, fysieke kracht en competentie, vaak wat ouder, die contact konden leggen met anderstalige gevangenen en Franse arbeiders.

Begin september 1944 wordt Natzweiler ontruimd vanwege de komst der Amerikanen. Ruim vijfduizend gevangenen worden in drie grote groepen via Rothau op een ruw en gevaarlijk transport naar Dachau gezet, zo ook de dan ernstig zieke Albert. In de nacht van vijf op zes september 1944 overlijdt hij in een veewagon tussen zijn medegevangenen ergens tussen Oppenheim en Frankfurt. Het lichaam van Albert wordt doorgestuurd naar Dachau en daar gecremeerd. Hij werd zesentwintig jaar.

Van de ongeveer 590 Nederlandse gevangenen hebben er 280 de oorlog niet overleefd. In Natzweiler en zijn buitenkampen zaten 52.000 gevangenen van zo’n 30 nationaliteiten, waarvan er ruim 20.000 stierven!

Vanaf eind oktober 1943 begint het lange wachten voor het gezin Hermelink en verloofde Toos op enig nieuws. Pas in mei 1945 komen er twee brieven, een van medegevangene Bernhard Koolman (een priester uit Rijssen) en een van de vrouw van medegevangene Chris Gelderman (textielabrikant uit Oldenzaal). Beide berichten bevestigen het overlijden van Albert.

Alberts geestelijk en lichamelijk lijden in de verschillende gevangenissen en kampen, het verschrikkelijke bericht over zijn dood, het niet afscheid van hem kunnen nemen en het grote gemis van je kind, broer, verloofde in de jaren na de oorlog heeft een diepe impact op iedereen. Vader en moeder Hermelink hebben in 1913 en 1922 al een kind verloren en nu komt Albert daar ook nog bij. Door hun sterke geloof, het warme gezin en het Hermelinks eigen optimisme houdt men zich op de been.

In het tuchthuis van Siegburg weet Hans van der Aa te overleven en wordt op 10 april 1945 bevrijd door de Amerikanen. Op 10 mei is hij terug in Almelo.

Verraders Willy Kramer en Sophie Maschkov worden betrappt op het bestellen van o.a. joden en gearresteerd. Kramer wordt in augustus 1942 voor verplichte arbeid naar een fabriek in Duitsland gestuurd. Maschkov volgt hem. Ze vluchten kort daarop en keren heimelijk terug naar Den Haag. Kramer wordt zomer 1943 opnieuw opgepakt en gaat naar de strafgevangenis Kamp Venray. Hij moet ontginningswerk verrichten in de Peel. Na drie dagen doet hij een vluchtpoging en wordt doodgeschoten. Als Maschkov na de oorlog wordt gearresteerd schuift ze alle schuld af op Kramer. Na meer dan honderd getuigen gehoord te hebben trapt de recherche daar niet in. Het Bijzondere Gerechtshof in Den Haag veroordeelt haar tot 11 jaar gevangenisstraf.

In 2020 zijn er voor tien Almelse verzetsmensen Stolpersteine gelegd. Die van Albert ligt voor zijn ouderlijk huis aan de Grotestraat 157.

Opdat wij niet vergeten!

J.B.A.M. ter Haar, neef
Haaksbergen

Bronnen:

- Nationaal Archief, Den Haag
- NIOD, Amsterdam
- Bad Arolsen Archives, Duitsland
- J.G.J. ter Haar, Haaksbergen
- A.H. Gieskes, Leiden
- Nacht und Nebel (1982) door Floris Bakels
- Dossier NN (Putten, 1985) door Don Bamberg
- Sipo en SD in Twente (2010) door C.B. Cornelissen
- De illegalen ('s Gravenhage, 1989) door Coen Hilbrink
- Gedenkboek van het Oranjehotel door E.P. Weber
- In de schaduw van de adelaar (Oldenzaal, 1982) door C.B. Cornelissen en J. Slettenhaar
- Doodstraf op termijn (St. Vriendenkring Oud Natzweilers, 2016) door Hinke Piersma
- Das doppelte Ende des K.L. Natzweiler (Mosbach-Neckarelz, 2013) door Arno Huth
- Tekeningen door de Franse gevangene Henri Gayot
- Foto's uit privé-archief, familiearchief Hermelink en diverse websites (op te vragen bij de auteur)

De wandeling van Hattink

Door Hans Gerritsen

Mr. R.E. Hattink was advocaat-procureur in Almelo. Hij schreef "In en om Almelo" over de geschiedenis van onze stad. Daarbij voegde hij een wandeling toe dat het Almelo van 1903 laat zien. Grote veranderingen in infrastructuur en industrie zijn ingezet en doorgevoerd, maar Almelo is in het centrum nog de stad uit de voorgaande eeuwen. We maken de wandeling van 120 jaar geleden en staan stil bij enkele markante punten.

Over R.E. Hattink

Reinier Elias Hattink werd op 20 maart 1842 geboren in Tubbergen als zoon van een predikant. Eerst studeerde hij theologie, daarna rechten in Leiden. Hij was advocaat-procureur in Almelo tussen 1869 en 1896. Vervolgens werkte hij bij de Nederlandsche Bank. Hij had belangstelling voor streekgeschiedenis, publiceerde veel en was voorzitter van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis. Hij schreef als een van eersten een geschiedenis van Almelo, "In en om Almelo". Later volgden o.a. Ter Kuile (1941) en Kokhuis (1985). Hattink was ook actief in de politiek als voorman van de liberale partij. Hij is overleden op 23 januari 1909 in Almelo.

beschrijving van de route, deze is (soms met enige moeite) af te leiden uit de tekst van Hattink. We lichten enkele punten op de route toe. Nadere achtergrondinformatie is goed toegankelijk op almelo.erfgoedopdekaart.nl.

Het centrum

De wandeling start bij het toenmalige station. Dat is het station uit 1883. Het is dan nog niet verbouwd. In 1907 werden het eilandperron en de overkapping gerealiseerd. In 1865 was de eerste spoorlijn in Almelo tot stand gekomen met een verbinding naar Oldenzaal en Salzbergen, in 1881 werd de spoorlijn naar Wierden en Zwolle aangelegd.

De wandeling gaat van het station over de Wierdensestraat naar de markt. Aan de linkerkant op nummer 19 ligt het gemeentehuis. Dat is in 1882 door de gemeente betrokken nadat plannen voor nieuwbouw waren afgeschoten. Het is het tweede gemeentehuis van Almelo. In het centrum van Almelo is dan een fraaie stedenbouwkundige situatie. De Wierdensestraat komt uit op het Marktplaats, waar tevens de haven is. De straat wordt voorgezet tot aan het oude stadhuis aan wat nu Koornmarkt heet. Bijzondere gebouwen aan de Markt zijn dan Hotel Van Ouds de Prins (exploitant is dan Vastert) en het Kantongerecht. In dat laatste gebouw was eerst de Graanbeurs gevestigd. De vorm van de straat (Wierdensestraat) die uitkomt op een plein (Markt/ Haven) en opnieuw verder gaat als straat geeft het centrum allure. Het is dan ook begrijpelijk dat de modernisering van het centrum in de jaren na de oorlog veel weerstand opriep.

De wandeling

In 1903 schreef Hattink "Door Almelo heen". Het is een wandeling door Almelo in drie gedeelten, telkens startend bij het station: het centrum, het noordoosten en het westen en zuiden. Op een groot aantal punten in de wandeling belicht Hattink zijwegen, om vervolgens de route weer voort te zetten. Het is een unieke plaatsbeschrijving van Almelo, waardoor in samenhang de stand van zaken in 1903 zichtbaar wordt. Het is niet zeker of Hattink de wandeling ook daadwerkelijk zelf fysiek heeft gemaakt, de levendige beschrijving lijkt daar echter wel op te duiden. De beschrijving van de wandeling is opgenomen in de bundel "In en om Almelo" en is ook beschikbaar op internet.

We beschrijven de drie onderdelen van de wandeling met aandacht voor vanuit het perspectief van 120 jaar later opvallende zaken. Er wordt afgezien van een precieze

Hattink vervolgt de route over de Grotestraat Oude Eind naar het noorden. Aan de Grotestraat ligt het Hofkeshuis dat goeddeels behouden is gebleven. De Kerkstraat met aan het eind de Grote Kerk wordt gepasseerd. In 1903 is dan Hotel De Gouden Leeuw nog volop in bedrijf. De zakelijke leiding ligt dan bij weduwe Breijder-Koopmans. In die periode is het hotel geprofessionaliseerd (zie Stad en Ambt januari 2024).

De wandeling wordt vervolgd door de Oranjestraat, rechtsaf door de Molenstraat om langs Huize Almelo uit te komen op de Gravenallee (later de Hofstraat, nu Schouwburgplein) waar dan de HBS gevestigd is. Het is een gemeentelijke voorziening die in 1874 van start gaat als 3-jarige opleiding. De HBS komt in de plaats van het gymnasium dat aan de Latijnse school verbonden was. Het Rijk nam de HBS over in 1919. De school werd in 1926 verplaatst naar de locatie Sluiskade Noord en zou daar uitgroeien tot wat nu Het Erasmus is. Het voormalige gebouw van de HBS aan de Hofstraat heeft daarna dienst gedaan als school voor bijzonder lager onderwijs en als badhuis.

Hattink vervolgt de wandeling door de Grotestraat zuid, waar dan net in 1901 het Post- en Telegraafkantoor gevestigd was in de voormalige villa van textielfabrikant Salomonson. Dit postkantoor was tot 1961 in gebruik en werd toen afgebroken. Op deze plek is nu het Amaliaplein. Het nieuwe postkantoor werd geopend aan de Hofstraat, dat inmiddels ook weer afgebroken is. Het laatste stuk van het eerste deel van de wandeling vatten we kort samen. Via o.a. Oude Veemarkt, het toenmalige Kolkpad, Tuinstraat, Adastraat en Wierdensestraat komt Hattink weer bij het station.

Naar het noordoosten

Het tweede deel van de wandeling voert vanaf het station door de Spoorstraat en de Brugstraat. Beide straten zijn onderdeel van de voormalige Duistere Dijk. Later zal de Spoorstraat Egbert Gorterstraat gaan heten. Vrijwel onmiddellijk staan we midden in de dynamiek van de textielindustrie. Hattink somt een indrukwekkende rij bedrijven op waaronder Ten Cate, de Katoenmaatschappij, voorheen Scholten en co, de Stoomspinnerij, de Gasfabriek en de Electrische Centrale, H & B Scholten,

de Twentsche Stoomkapokmaatschappij Nijhuis, de fabriek van Machinale Houtbewerking Scholten & Stad. Dit is slechts een greep uit het totaal van bedrijven dat gevestigd is in wat nu goeddeels woonwijken rond het centrum zijn.

Vervolgens voert de route van Hattink via de brug bij Vermeulen en de Duistere Brug naar de Vriezenveenseweg bij de villa Harwig. Uit het passeren van de bruggen volgt dat de grote kanalen in Almelo reeds aangelegd zijn. Vanuit de Villa Harwig schetst hij de ontwikkelingen aan de westkant (Het Eiland) de noordkant (de ontginningen achter de Hollandergraven bij het Meulenbeld) en de oostkant (de Schapendijk en de Ootmarsumsestraat richting het Sluitersveld eindigend bij de herberg de Mooie Vrouw). De wandeling zelf wordt voortgezet in zuidelijke richting en voert langs uitspanning Buitenlust (voorheen Erve de Roskam), de fabrieken van Hedeman, de voetbrug over het Kanaal Almelo Nordhorn (vermoedelijk het huidige Linkerbruggetje) en de Loolee om te eindigen bij Huize Almelo.

Het westen en zuiden

Het derde en laatste deel van de wandeling gaat over de spoorwegovergang in westelijke richting over de Wierdensestraat. Hattink beschrijft het landelijk gebied van wat later de Aalderinkshoek zou worden. Ten oosten van wat nu de Aalderinksingel is was toen het Zwarte wegje (ook wel Zwarte Laantje) dat uitkomt op het Eiland. Aan het Overijssels kanaal liggen bedrijven die te maken hebben met de verwerking van turf: een turfstrooiselfabriek en een turfzagerij. Hattink loopt langs de Bellinkhof in wat nu de westelijke groene long wordt genoemd met o.a. de erven Janmaat en Pezie. Langs de Almelose Aa loopt hij richting de Rohofbrug en komt over de Snijdersteeg (nu Rohofstraat) die uitkomt op de Zoetesteeg (nu Nieuwstraat).

In de buurt van wat later de dubbele overweg is gaan heten is sprake van een totaal afwijkende situatie. Hier was aan de Schoolstraat de "school in den Ossenkoppelerhoek" (later Hagedoornschool genoemd naar Erve Hagedoorn).

Hagedoornschool aan de Schoolstraat (Bron: Pinterest)

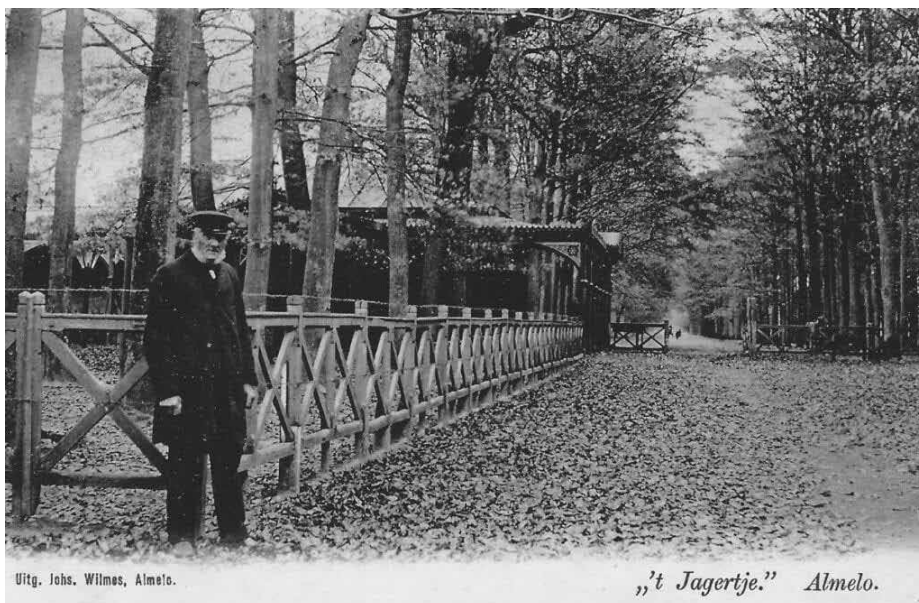

Aan de overkant van de weg was de brouwerij van Hagedoorn en Kirchmann. Ook de Reigershölte, een borgleen van Huize Almelo, met een kleine gracht om het hoofdterrein was nog aanwezig. Hier zijn we inmiddels midden in het omvangrijke landelijk gebied van de Boomshoek dat zich uitstrekte tussen wat nu de Bornerbroeksestraat is en de Bornschestraat. Woonwijken de Riet, het Nieuwland en Arendsboer waren nog niet tot stand gekomen. Het derde deel van de wandeling voert Hattink langs het Nijreesbos, Bavinkel, de Windhoek en Bolkshoek en eindigt op de veranda van 't Jagertje aan de Gravenallee.

Almelo in 1903

Hattink maakte de wandeling in 1903, een in meer opzichten belangwekkend jaartal voor Almelo, omdat in dat jaar Heracles werd opgericht. Dat laatste staat niet los van de dynamiek destijds in Almelo waarvan we door de ogen van Hattink getuige zijn geweest. In betrekkelijk korte tijd heeft de economische ontwikkeling in het bijzonder die van de textielindustrie een

hoge vlucht genomen. Een ontwikkeling die ruimtelijk een enorme impact had en nog steeds valt te traceren in de herontwikkelde wijken rond het centrum. Ook kwam eind negentiende eeuw in rap tempo de benodigde infrastructuur, de spoorwegen, de kanalen en betere verbindingen over de weg. Almelo was met elan de twintigste eeuw binnengegaan, maar had de charme van een stad met identiteit in een groene omgeving behouden.

Rectificatie bij het artikel van Meindert van der Woude in onze editie van januari jl.

Bij het aanleveren van de vertaling voor de gefotografeerde grafsteen uit de Boddenstraat heb ik een domme vergissing gemaakt door i.p.v. de vertaling van Esther de Levie- Polak een vertaling van Esther de Leeuw- Polak aan te leveren. Mea culpa.

De onderstaande tekst de juiste:

Esther werd naar het huis van de koning gebracht. Hier is geborgen, een dierbare en bescheiden vrouw, zij meed de weg van het kwaad, zij stak haar hand uit naar armen en behoeftigen. Haar ziel ging naar Omhoog. De geëerde mevrouw Esther, dochter van de geachte Joël Polak. En de naam van haar moeder was Brendele. Zij overleed in goede naam op woensdag 28 Tishri 653, volgens de kleine telling. Zij ruste in ere.

(28 Tishri 653 = woensdag 9 oktober 1892)

Meindert J. van der Woude.

Almelo Geschiedenis Quiz

onder leiding van quizmasters Loes Heij en Hanschristiaan Krol.

Waar in Almelo stond vroeger een klooster? Wat zat er in het Wetshuys voordat het een horecagelegenheid was? Zomaar 2 vragen die tijdens de Almelo Geschiedenis Quiz gesteld kunnen worden. Teams uit heel diverse branches strijden tegen elkaar. Gaat de erfgoedcommissie er met de hoofdprijs vandoor? Of winnen de politici? Het zou ook zomaar het team van de Almelo ondernemers kunnen worden.

Na 3 rondes van steeds 15 vragen, verdeeld over 3 categorieën zal rond 17:15 uur duidelijk worden wie met de glimmende medailles naar huis mogen.

Kom op deze spannende middag uw favoriete team aanmoedigen en test meteen uw eigen kennis over de geschiedenis van Almelo.

WANNEER: zaterdag 20 april 2024

PLAATS: Feijn Lunchen & Lezen – bibliotheek Almelo

TIJD: 15.30 uur (inloop vanaf 15.00 uur)

Rumerslanden en verzetsmannen

Door Hanschristiaan Krol

Almelo liep in de Tweede Wereldoorlog zware materiële schade op. Van een enkele bom in 1940 op het Rosarium tot een neerstortende geallieerde bommenwerper op de Hofkampstraat en de V1 op de Rietstraat. Tijdens de bevrijding op 4 en 5 april 1945 bliezen de Duitsers bruggen op. Gebouwen in de omgeving raakten zwaar beschadigd. Op de markt werd zwaar gevochten. De Canadese tanks beschoten de Waag en zetten met vlammenwerpers de bakkersvakschool in brand. Het gebouw smeulde nog dagen na.

In de maanden na de bevrijding bleek dat in heel Nederland 90.000 woningen door het oorlogsgeweld waren verwoest. 50.000 woningen waren zwaar beschadigd, terwijl er in de oorlog nauwelijks bijgebouwd werd. Woningnood was een feit. De babyboom van na de oorlog vroeg om meer vierkante meters woonruimte, terwijl er de eerste jaren na de oorlog nauwelijks woningen gebouwd werden, want voor de overheid lag haar prioriteit bij het herstel van de economie. Huwelijken werden uitgesteld. Inwonen bij ouders was meer regel dan uitzondering. Begin jaren vijftig werd door het kabinet daarom ingezet op het opruimen van krotten en zwaar gesubsidieerde nieuwbouw van huurhuizen. Almelo vormde geen uitzondering.

Hele wijken werden uit de grond gestampt: de Kerkelanden, het Sluitersveld, Nieuwland I en II. Voor de Rumerslanden kreeg Almelo eind 1949 een contingent van 300 woningen toegewezen uit een restant dat andere gemeentes niet konden behappen. De Almelse industrie deed er nog eens f 120.000 bij. Het resultaat was een wijk met die typisch naoorlogse bouw zoals op de Kerkelanden: een vijftal flats, duplexwoningen en eengezinswoningen met betaalbare huren. Een deel werd afgebroken en door nieuwbouw vervangen. Midden in de wijk ligt nog een kale vlakte wachtend op de nieuwe huizen.

Voor de naamgeving van de straten koos men op het gemeentehuis ervoor om bevrijders en verzetsmannen te eren. De doorgaande straten: Bevrijdingslaan en Verzetslaan komen uit op het Canadahof.

Een aantal tussenliggende straten kregen de namen van landelijk bekende mannen die omkwamen door de hand van de bezetter, zoals Wiardi Beckman en professor Telders. Wiardi Beckman, kopstuk van de SDAP en redacteur van het illegale Parool, stierf in Dachau. Telders, voorzitter van de Liberale Staatspartij, werd gevangen genomen na zijn heftige verzet tegen de Ariërverklaring. Hij stierf in Bergen-Belsen. Professor Rutgers, Tweede Kamerlid voor de ARP en deel van het verzet, werd tijdens een vluchtpoging naar Engeland gevangen genomen. Hij stierf in een gevangenis in Bochum.

Drie van de vier zuilen werden zo in de Rumerslanden benoemd. De pater Bleysstraat heeft haar naam de danken aan Ludo Bleys, actief in het verzet in Limburg om zo de Katholieke Staatspartij ook een plek te geven, maar Bleys stierf in augustus 1945 door een auto-ongeluk.

De overige straten kregen de namen van Almelse verzetsmannen. Het waren er vele. Hun verhaal vindt u uitgebreid in: SIPO en SD in Twente, 1940-1945. Het boek dat Coen Cornelissen schreef over het Almelse verzet en de jacht die de Duitsers op hen maakten. Op de middenpagina's de straatnaamborden van slechts zeven van hen.

*Bovenin de foto de Rumerslanden kort na voltooiing
(Bron: toenwasalmelonogmooi.nl)*

Derk Smoes (1914-1945)

Geboren in Vriezenveen op 7 december 1914 en overleden in kamp Neuengamme op 14 maart 1945. Derk Smoes was meer dan het brein achter de grootste bankroof allertijden op het filiaal van de Nederlandse Bank in Almelo op 15 november 1944. Uiteindelijk is hij toch gearresteerd in Harbrinkhoek en overgebracht naar gevangenis De Kruisberg in Doetinchem alwaar hij op 3 februari 1945 op transport gezet is naar kamp Neuengamme bij Hamburg. Hij liet zijn vrouw, Christina Gezina Heerschap, en drie kinderen achter.

Johannes (1897) en Berend van Dooren (1898) (Beiden 1944)

Samen met zijn broer Berend woonde Johannes aan de Deldensestraat. Berend op 42, Johannes op 52. Beiden hadden veel Joodse onderduikers. In de zomer van 1944 is er verraad en worden onderduikers gevonden bij Johannes van Dooren. Hij wordt gearresteerd en afgevoerd naar kamp Amersfoort, waar hij op 26 augustus 1944 overlijdt. Johannes van Dooren was spoelsterbaas en lid van het verzet.

Zijn broer Berend is op tijd gewaarschuwd en weet onder te duiken maar wanneer hij toch naar huis gaat wordt hij alsnog gearresteerd. Op 10 oktober 1944 overleed hij daar door ziekte en ontbering in Arbeitserziehungslager Zöschen, dat door de gevangenen toen zelf moest worden gebouwd. Hij was wever van beroep en lid van het verzet.

Klaas Tabak (1892-1942)

Geboren te Stad Delden op 14 januari 1892 en overleden op 3 april 1942 te Oranienburg, Sachsenhausen. Tijdens de Duitse inval woont hij aan de Rietstraat 17 te Almelo waar ook een Stolperstein is geplaatst. Klaas Tabak zat tijdens de Tweede Wereldoorlog in het verzet en was lid en propagandist van de S.D.A.P. Tijdens de inval door Duitsland woont Klaas in Almelo. Op 5 mei 1941 wordt Klaas in Almelo gearresteerd omdat hij weigerde arbeid voor de Duitser te verrichten. Tot 4 september 1941 zat Klaas in Kamp Amersfoort, van hier uit wordt hij getransporteerd naar Sachsenhausen, Brandenburg waar hij op 3 april 1942 is vermoord. Hij was getrouwd met Siena Wilhelmina van Vonno en heeft 2 kinderen.

P.J. de Kok (1902-1945)

Op 20 augustus 1902 wordt Petrus Johannes de Kok in het Noord-Brabantse Wouw geboren als zoon van timmerman Marinus Johannes de Kok (Wouw 1857) en Anna Maria van de Watering (Wouw 1863). Zijn ouders zijn in 1883 getrouwd en hebben een groot gezin. In 1926 begint De Kok als accountant een eigen kantoor in de Hofkampstraat in Almelo, dat in 1936 verhuist naar een villa aan de Bornsestraat 96, waar het gezin ook woont. De Kok zit namens de Rooms-Katholieke Staatspartij in de gemeenteraad en doet ook mee aan de Statenverkiezingen. De Kok wordt op 25 januari 1945 door de Duitsers gearresteerd nadat een medeverzetman is doorgeslagen na een verhoor door de SD, nota bene in zijn eigen pand dat door de Duitsers was gevorderd. Hij wordt op 2 maart 1945 met 45 andere gevangenen als vergelding gefusilleerd in Varsseveld.

Mr. Hein Vrind (1913-1942)

Hein (Heinrich Wilhelm Lukas) Vrind, geboren op 2 juni 1913 te Züllchow in Duitsland (het huidige Polen) uit een Duitse moeder en Nederlandse vader. Als geheelonthouder en pacifist sloot hij zich aan bij de Nederlandse Bond van Abstinente Studerenden en de Jongeren Vredes Actie. Als dienstweigeraar bracht hij zijn detentie door in Veenhuizen. In 1937 vestigde hij zich als advocaat en procureur in Almelo. Hij zat vast als 'preventiegijzelaar' in Sint-Michielsgestel en Haaren en werd bij een vergeldingsactie voor een bomaanslag op de spoorlijn Hengelo - Oldenzaal op 16 oktober 1942 gefusilleerd.

Frits ten Brink (1919-1944)

Frits ten Brink (10 april 1919) was gemeenteamtbenaar bij de Gemeente Almelo en werkzaam bij de sociale dienst. Hij steunde het verzet waar hij maar kon, zo verstrekke hij allerlei papieren aan onderduikers. Op 14 oktober 1944 wordt hij samen met 3 anderen gevangen genomen. Frits werd een dag later al gefusilleerd langs het kanaal richting Vriezenveen, even voorbij het woonwagenkamp.

Almelo niet, maar Enschede de grootste

Door Hanschristiaan Krol, met dank aan J.W. van der Linden

In november afgelopen jaar verscheen van de hand van Cor Trompetter: "Twente 1528-1870". Een omvattende en unieke geschiedenis van en over Twente. De hoofdstukken 7 en 8 zijn volledig gewijd aan de demografie van Twente verdeeld over de periode tot 1795 en van 1795 tot 1870. In een serie tabellen wordt de bevolkingsgroei en afname voor platteland en stad in cijfers gevangen. Voor dit artikel zijn de demografische gegevens van Almelo, Oldenzaal en Enschede eruit gelicht. Oldenzaal omdat het haar leidende positie verloor, Almelo omdat het boven kwam drijven en Enschede omdat het uiteindelijk de grootste werd.

Trompetter gaat bij de interpretatie van het cijfermateriaal uiterst voorzichtig te werk. Hij neemt de migratie mee van Twente naar de metropool Amsterdam, dat in de 17de eeuw als een grote slokop werkte en een deel van de bevolkingsgroei in Twente afroemde. Hij kijkt naar de invloed van het geloof op de geboortecijfers in een aantal Twentse stadjes. Voor dit artikel ligt de focus op de infrastructuur en de vraag waarom Almelo met haar voorsprong op Enschede toch de kleinste van de drie werd. De vraag wordt jammer genoeg maar gedeeltelijk beantwoord.

Twente oorlogsgebied

Almelo was in de 2de helft van de 16de eeuw was een stadje met ongeveer 900 inwoners ¹⁾. Zij hebben hun huizen als een lint gebouwd links en rechts van de Grotestraat. In het noorden staan nog wat huizen even voorbij de Eschpoort waar de Götte overloopt in de Hagengracht. Langs de Doelen- en Kerkstraat staan verspreid ook nog wat huizen. Waar nu de Oranjestraat naar het oosten buigt houdt de bebouwing op. De Grotestraat Nieuwe Eind was links en rechts bebouwd tot net voorbij de Nijstadpoort tot waar nu ongeveer het Amalia pleintje is. ²⁾

Hoewel in Twente in de eerste decennia van de tachtigjarige oorlog geen grote veldslagen plaatsvonden werden platteland en steden hard getroffen door roof, plundering en branden. In juni 1587 trokken Staatse troepen, gehuurd door de nieuwe stadhouder Maurits van Oranje, plunderend door Almelo. 82 huizen werden verbrand, waarschijnlijk meer dan de helft. In de volgende jaren wist Maurits "De tuin van de Republiek" veilig te stellen. De Gewesten Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland kwamen stevig in handen van de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het gewest Groningen volgde in 1594 door de verovering van de stad op de Spanjaarden. Coevorden, Deventer en Lochem waren toen al in Staatse handen, maar Oldenzaal was Spaans. Twente werd daardoor strijdtonel. De maanden januari tot en met mei 1593 waren gruwelijke voor Almelo. Losgeslagen muitende Spaanse troepen persten de burgers af en lieten een spoor van vernielingen achter. Het platteland rond de stad werd nu eens door de hond dan weer door de kat

gebeten. Belastingen moesten zowel aan de Staatsen als de Spanjaarden betaald worden. Vee werd weggesleept.

De rust keerde voor een paar jaar terug met de verovering van Oldenzaal in 1597 door Maurits. Twente leek definitief deel van de Republiek te worden, maar Oldenzaal werd in 1605 door de Spanjaarden heroverd. Zo ging Twente opnieuw als betwist gebied het 12-jarige bestand van 1609 tot 1621 in. Dat jaar werd de oorlog hervat. Zeven jaar later heroverde Ernst Casimir van Nassau Oldenzaal met een leger van 12.000 man en achttien stukken geschut. Twente werd zo uiteindelijk deel van de Republiek. De Plechelmuskerk kwam in protestantse handen, maar Oldenzaal bleef overwegend katholiek.

1628-1694 Almelo groeit het snelst van de drie steden

Dat jaar 1628 is Stad Oldenzaal met 987 inwoners nog de grootste in Twente. Almelo stad telde 536 inwoners, Enschede 418. De inwoner aantallen van alle drie de stadjes stijgen gestadig in de volgende zeventig jaar, maar de panelen verschuiven. In 1694 komt Oldenzaal op 1764 inwoners, Almelo op 1528 en Enschede telt 820 inwoners. Almelo is die eeuw daarmee de grootste stijger. Het inwoner aantal verdriedubbelde bijna. ³⁾ De stad hijgt Oldenzaal in de nek. De oude Hanze steden Deventer en Kampen krimpen in die gouden eeuw. Hun tijd is voorbij. Zwolle groeide overigens.

Jaar	1628	1694	1795
Almelo stad	536	1528	2162
Almelo ambt	977	815	2383
Enschede stad	418	820	1835
Enschede platteland	1197	1815	4838
Oldenzaal stad	987	1764	2097
Oldenzaal platteland	3890	3875	?

De vraag moet dan worden gesteld waarom Almelo bijna drie keer zo groot werd, terwijl Oldenzaal en Enschede hun inwoneraantallen verdubbelden. Een voor de hand liggende verklaring is de ligging van Almelo en haar infrastructuur. Twente lag ten opzichte van het

centrum Holland en het Duitse achterland geïsoleerd. Over zandwegen ploeterden de Hessenkarren met vier soms zes paarden door modder in herfst en winter. In droge hete zomers zakten de wielen van de karren diep weg in het rulle zand. Alleen Almelo had een haven, later twee. In Holland was de vraag naar hout en Bentheimer zandsteen groot. Textielsteden als Leiden en Haarlem groeiden tot het eind van de 17de eeuw en telden respectievelijk 60.000 en 55.000 inwoners. Amsterdam verdubbelde haar inwoneraantal tot 200.000. Alle drie hadden ze hout en steen nodig voor de bouw van huizen, kaden en schepen. Vanuit het achterland werden per kar de boomstammen en de blokken Bentheimer naar het Almeloze haventje gereden om daar over geladen te worden op de zompen. Een groot deel van de boomstammen werd overigens aan elkaar gesjord. De vlotten dreven de Aa af naar de Regge en de Vecht op weg naar Zwolle en de Zuiderzee. In de jaren dertig van die 17de eeuw voeren zo'n 1300 schuiten door de Almeloze sluis ⁴⁾. Het leverde de van Rechterens het nodige tolgeld op, maar het is ook een duidelijke indicatie voor de economische bedrijvigheid in de stad. Die toenemende bedrijvigheid is ook zichtbaar aan het eind van de eeuw. De Van Rechterens breidden het aantal bleekvelden uit aan de west- en zuidzijde van het huis. Er was emplooi voor. Een toenemend aantal linnenreders pachtten de velden om hun doek door de zon te laten bleken en de vieze lucht te laten verdwijnen. De meesten van de linnenreders waren doopsgezinden, die tot de bovenlaag van Almelo behoorden. Het kohier voor de vermogensbelasting laat burgemeester Jan Swam zien als rijkste met 12.500 gulden. Daarna volgen vermogens van 7000 tot 5000 guldens op één na allemaal doopsgezinden. Twee Ten Cates, twee Schimmelpennincks en een Coster. Allemaal actief in de aankoop en verkoop van linnengoed ⁵⁾. Ze hadden hun vaste leveranciers op het platteland van Twente waar in de winterdagen zolang het licht was vrouwen en dochters achter spinnenwielen

de linnenvezels tot draad spinnen. De mannen zaten gebogen achter hun getouwen om er doek van te weven. De kwaliteit liet vaak te wensen over. In de wevershuisjes in de stad produceerden de wevers doek van betere kwaliteit, maar het Twentse linnen kon niet tippen aan het linnendoek dat in Haarlem werd geproduceerd. In de loop van de volgende eeuw zou Twente echter haar achterstand weg werken.

De 18de eeuw: van linnenreder naar fabriqueur

De omslag kwam in de loop van de 18de eeuw. Het goud van de Gouden Eeuw begon al in de tweede helft van de 17de eeuw te verbleken. Felle oorlogen met Engeland werden uitgevochten op zee. Willem III als stadhouder van de Republiek en koning van Engeland voerde daarna eindeloze oorlogen om het Frankrijk van Lodewijk XIV onder controle te houden. De kosten voor de Republiek waren echter hoog. Schulden stapelden zich op. Tegelijk moderniseerden Engeland en Frankrijk hun economieën, terwijl hun binnenlandse markten voor de Republiek werden afgesloten. Ooit de modernste economie van Europa begon de Republiek achter op te raken. De textielsteden Haarlem en Leiden liepen leeg, omdat hun producten van linnen en wol in prijs en kwaliteit niet meer konden concurreren. De lonen in Holland waren te hoog voor de markt. Spinners, wevers en volders verloren hun baan. Haarlem leverde tussen 1690 en 1732 10.000 inwoners in. Leiden trof een zelfde lot. In 1795 had het nog maar 31.000 inwoners.

Twente laat een tegenovergesteld beeld zien. Daar groeiden de steden. Almelo Stad telde in 1795 2162 inwoners, een dikke 600 meer dan in 1694. Oldenzaal raakte verder achter op. Het telde 2097 inwoners.

Thuiswever - Bron: Regionaal Archief Tilburg

Daarmee is Almelo de grootste. Enschede telt dan 1835 inwoners en is de derde stad van Twente. Opvallend is de groei van het aantal inwoners op het platteland rond om de drie steden. Ambt Almelo maakte een geweldige sprong. Het groeide van bijna 900 inwoners in 1694 naar 2383 in 1795. Het zelfde geldt voor Oldenzaal en Enschede. De groei van de Twentse stadjes heeft zeker te maken met een toenemende vraag naar textiel geproduceerd in Twente en daarmee met een toenemende werkgelegenheid. Het Twentse doek kon op prijs concurreren, want de lonen van spinners en wevers in Almelo en Enschede lagen lager dan in het westen van de Republiek. Een tweede factor vormde de toenemende vraag naar bombazijn. Doek geweven van katoen en linnen. Het katoen werd geïmporteerd uit India, gekocht door de linnenreders, die vervolgens van rol wisselden. De Ten Cates, Bavinks en de Costers werden fabriqueurs. Zij leverden katoen aan spinners of katoenen garens aan de wevers om het bombazijn te kunnen produceren. De hele productieketen tot en met de verkoop kwam in hun handen. Spinners en wevers werden afhankelijke "werknemers". De doopsgezinde ondernemers in Almelo zagen hun inkomsten stijgen en verfraaiden hun kerk aan de Grotestraat. Egbert Hofkes, fabriqueur, doopsgezind en afkomstig uit Winterswijk liet aan die zelfde Grotestraat een imposant herenhuis bouwen. Hij had er het geld voor. Zelf bemiddeld, trouwde hij in 1763 met Judith Coster dochter van Egbert Coster, in 1758 de rijkste Almeloër op Van Rechteren na.

Een nieuwe eeuw

1795 was een kanteljaar. Franse revolutionaire legers trokken de bevroren Merwede over en veroverden de Republiek. De stadhouder vluchtte met zijn gezin naar Engeland. De patriotten namen de macht over. Noemden zichzelf Bataven en zetten de revolutie door die in 1786/87 mislukte. Er kwam een grondwet met gelijke rechten voor een ieder. De feodale rechten van de Van Rechteren

werden afgeschaft. Katholieken, doopsgezinden en joden werden niet langer gediscrimineerd. Het had wel een prijs. De Fransen eisten 100 miljoen gulden compensatie. De nieuwe vrijheid werd vervolgens steeds verder ingeperkt. Uiteindelijk werd Overijssel direct vanuit Parijs bestuurd. Economisch was de Franse bezetting een ramp. De Britten pikten een fors deel van onze koloniën in en sloten met hun marine onze havens af. Napoleon antwoordde met het continentaal stelsel. Een verbod op de import van goederen uit Groot-Brittannië en haar koloniën. De steden Haarlem en Leiden leverden opnieuw fors in. Haarlem telde in 1815 minder dan 20.000 inwoners. Het lot van Amsterdam was dramatisch. Het liep leeg en leverde 80.000 inwoners in.

Twente net anders Enschede de grootste

Het beeld voor Twente is genuanceerder ⁶⁾. Almelo leverde in. Enschede groeide.

Jaar	1795	1811	1849	1869
Almelo stad	2162	1947	3448	4075
Almelo ambt	2383	2342	3180	6155
Enschede stad	1835	2261	3778	5084
Lonneker	4838	5325	8000	10556
Oldenzaal stad	2097	2195	2913	3513

Almelo Stad en Ambt telden aan het eind van de Franse periode 6% minder inwoners. Enschede is de grote winnaar. Het is qua inwonertal de grootste stad van Twente geworden en dat blijft zo. Wanneer we Lonneker meetellen als het Enschedese ommeland dan laat het Almelo ver achter zich. Een verklaring voor de achterstand die Almelo vanaf de Franse periode opliep ligt waarschijnlijk in de terugloop van de overslagfunctie van o.a. hout. De scheepsbouw in Amsterdam was al sinds

Linnenbleken

Interieur Doopsgezinde kerk Almelo

Bron: In de buurt

de verloren 4de Engelse zeeoorlog vrijwel stil komen te liggen. De vraag naar hout voor kades, beschoeiing en huizenbouw liep daarom sterk terug voor 1795. Daarnaast werden in Enschede eerder mechanische spinmachines ingevoerd met het Duitse achterland als voorbeeld. De productie van vooral katoenen garens steeg daardoor en werd goedkoper. De invoer van ruwe katoen van overzee stagneerde weliswaar door het continentaal stelsel, maar de Enschedeërs smokkelden op grote schaal Indiaas katoen via het Duitse achterland, terwijl de Almeloze ondernemers bleven vast houden aan het duurdere linnen. In ieder geval gaf een haven en de waterweg naar de Zuiderzee via Aa en Regge Almelo geen voorsprong meer. Vanaf 1811 is Enschede de grootste in Twente en dat zou zo blijven.

Mislukte sprong voorwaarts. Enschede blijft op kop

Even leek Almelo nog een inhaalslag te maken. Voor de steenweg er lag van Enschede via Almelo naar Zwolle arriveerde in Almelo in 1830 een stoommachine besteld door Hofkes & Co bij Cockerill in België. De bedoeling was om de spinmachines aan te drijven voor de productie van katoenen garens voor de eigen weverij. Maar Almelo bleek ontwikkelingsland. Er was te weinig kennis en ervaring om het ding goed te laten draaien. Belgen waren nodig als expats om de productie op gang te brengen. Gestookt werd met turf. Steenkool uit Ibbenbüren was te duur en op termijn bleken kwaliteit en productie ondermaats. De

spinnerij leed verlies. Overheveling van winst uit de weverij en de reddende hand van de NHM hielden Hofkes in leven. Uiteindelijk nam, bijna symbolisch, de Enschedese Katoen Spinnerij (EKS) in 1855 de boedel over ⁷⁾. De aanleg van het Overijssels kanaal naar Zwolle met de haven gaf Almelo 10 jaar lang weer een unieke positie in Twente, maar de komst van de spoorlijnen in 1865 gaf de doorslag. Almelo-Salzbergen via Hengelo zorgde voor aanvoer van goedkope steenkool en de aansluiting op het Duitse spoorwegnet Hengelo werd een hub met de lijn via Goor en Zutphen naar Arnhem. Vandaar stoomden treinen via Utrecht naar Rotterdam en Amsterdam. Het stukje Hengelo-Enschede werd in 1866 in gebruik genomen. Stork kwam van Oldenzaal naar Hengelo, dat zou uitgroeien tot tweede stad van Twente. Tussen spoorlijn en kanaal bouwden Ten Cate en Scholten weliswaar hun grote fabrieken in het Almeloze, maar Almelo bleef nummer drie.

¹⁾ Cor Trompetter: Aan de rand van de Republiek p. 63

²⁾ De kaart van Jacobus van Deventer

³⁾ C.T.: Geschiedenis van Twente 1528-1870, p. 128-129

⁴⁾ Cor Trompetter: Aan de rand van de Republiek p. 153

⁵⁾ Cor Trompetter: Aan de rand van de Republiek p. 100

⁶⁾ CT: Geschiedenis van Twente 1528-1870, p. 155

⁷⁾ Stad&Ambt, januari 2021

Excursie Historische Kring Almelo - 23 mei 2024

Het plan is om de komende jaren steeds een Hanzestad te bezoeken.

In Nederland zijn er 22 Hanzesteden. Door samen te werken konden deze handelssteden goedkoper in- en verkopen. Bovendien stonden ze samen sterker tegenover de landsheren. Het overgrote deel van de Hanzensteden is gesitueerd in het oosten van Nederland, voornamelijk langs het water. Bekende steden zijn: Doesburg, Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen.

Als eerste doen we Doesburg aan.

Na koffie/thee met appeltaart haalt een gids ons op voor een anderhalf uur durende rondleiding door het oude centrum. Daarna wacht ons een lunch met Doesburgse Mosterdsoep en een broodje. Voor het middagprogramma bieden we u een keuze:

- A. De Doesburgsche Mosterd- en Azijnfabriek is een van de oudste in Nederland en werd opgericht in 1457. Het hele fabricage-proces is te volgen. Toegang € 3,00. Duur bezoek ong. 30 minuten.
- B. Het Laliquemuseum. Het museum is gewijd aan de wereldberoemde Franse juwelen- en glaskunstenaar René Lalique (1860-1945). De speciale tentoonstelling Mucha & Tijdgenoten gaat over de opmars van de grafische kunst in de tijd dat de kleurenfotografie nog niet bestond. Alphonse Mucha, (1860- 1939) de Tsjechische kunstenaar die Parijs op zijn grondvesten liet schudden met zijn art nouveau-affiches en illustraties speelde daarin een belangrijke rol. Toegang € 16,00. Museumkaart en VIP-VriendenLoterij gratis. www.laliquemuseum.nl
Extra: Commanderie Lalique Museum De Commanderie Doesburg ([youtube.com](https://www.youtube.com)) € 3,50.
- C. Speelgoedmuseum. Oud speelgoed als Meccano, poppenhuizen en veel treinen. Toegang € 8,00. Museumkaart gratis. www.ovspeelgoedmuseum.nl

Het museum ligt in het sfeervolle Gildehofje met ateliers en ambachtelijke winkeltjes.

- D. Streekmuseum De Roode Tooren. Ook werk van ontwerper Theo Colenbrander.

Toegang: vrije gift. www.deroodetooren.nl

- E. Kijk op www.bezoek-doesburg.nl/Doesburg-Top-10 voor tips en informatie.

NB In de bus krijgt iedereen een plattegrond van Doesburg en extra informatie.

Programma donderdag 23 mei 2024

08.30 verzamelen parkeerplaats Heraclesstadion, Almelo

10.30- 16.00 programma in Doesburg, waaronder koffie/ thee met appeltaart, stadswandeling met gids lunch met Doesburgse Mosterdsoep en een broodje.

Vanaf 14.00 tot 16.00 uur keuzeprogramma

16.00 vertrek bus uit Doesburg

rond 17.30 aankomst Almelo, Heraclesstadion.

Kosten

De kosten voor de excursie bedragen € 55 (incl. busreis, koffie/thee met appeltaart, rondleiding en lunch). De kosten kunt u contant in de bus betalen. De kosten voor het middagprogramma zijn voor eigen rekening.

Aanmelden tot uiterlijk 8 mei 2024.

U kunt zich voor de excursie aanmelden door een mail te sturen naar aanmeldinglezinghka@gmail.com onder vermelding van het aantal personen

Wim Noordik en Loes Heij

Thomasvaer en Pieternel 2024

Door Wim van der Elst

Tijdens de afgelopen nieuwjaarsbijeenkomst van de Historische Kring was er traditiegetouw weer een optreden van Thomasvaer (Marnix van Kooij) en Pieternel (Xandrine van Woudenberg).

Hieronder een selectie van hun 'spotsvondige' teksten uit het brein van Wim van der Elst

Almelo, cultuur

- P. Almelo en cultuur ... ik wéét .t niet
't is best heel goed wat men hier biedt
- T. Het Stedelijk Museum krijgt een nieuwe plek
In 't Hofkeshuis – da's lánɡ niet gek
- P. Met heel veel geld maakt men het nu geschikt
Maar dat brengt al gauw een nieuw conflict:
- T. De kosten leiden tot een hoge huur
En dat is overduidelijk te duur!
- P. Cultuur is heel belangrijk, hier in Twente
Maar liever niet ten koste van de centen!
- T. Ons advies: het Hofkeshuis wat bruikbaar
En de opening dan door een deurwaarder
- P. We zien wel hoe dit af gaat lopen
Zolang men het huis maar niet gaat slopen
- T. Het Stadspoortenproject is wél geslaagd
Niemand die zich over 't resultaat beklaagt
- P. En alles zelfs nog binnen het budget
Het kán dus dat men 't met de centen redt!
- T. Iedereen die heeft bijgedragen
P. U wacht een rijtje ridderslagen!
- T. Het Canadese Bevrijdingsmonument
Staat op een plaats – die is excellent!
- P. Want als je nu de stad inrijdt
Zie je meteen wie ons hebben bevrijd!
- T. Die bevrijding kwam voor veel mensen te laat
Daar word je aan herinnerd door stenen in de straat
- P. Ja, stenen van kóper, met de namen van mensen
Die nimmer terugkeerden binnen onze grenzen

- T. Oh! Tijdens de Open Monumenten Dagen:
Ik wist niet wie ik daar op zag dagen!
Raadsleden waren op stadsbezoek!
Ik deed het bijna in m'n broek!
- P. Dat zou je toch veel vaker willen zien?
Da's bijna zelfs hun plicht toch, bovendien!
- T. Ja, maar toen ik dát aan 't presidium vroeg
Zei men: nou, ééns per twee jaar, da's wel genoeg

Twentseweg

- T. We deden nog iets met de Twentseweg
P. Nou ja, hé, weet je nu wel wat je zegt?
Twente weg – dát wil k hier niet horen
- T. Nou zeg, blaas nou niet zo hoog van de toren!
Het gaat om een oude weg naar Zwolle
- P. Nou, da's een heel end om te hollen
- T. Precies, die weg bestaat dan ook niet meer
En daarom kwamen wij in het geweer
Er is een boek over geschreven
Die de oude tijden doet herleven
- P. Dus oude wegen, die niet meer bestaan,
Zijn op die manier nog te begaan!
- T. Overigens: dit soort grote dingen
Doe je sámen met andere Kringen
- P. Heel veel Kringen schreven een deel
Buitengewoon prettig, zonder gekrakeel
- T. Die samenwerking houden we graag in stand
Dat schept als het ware een Historische Band!

Open Monumentendag

- P. Almelo heeft nogal wat bijzonder eloquente
En zeer bezienswaardige monumenten
- T. Dat bleek op de Nationale Monumentendag
Nou, je wist gewoon niet wat je zag!
- P. Het begon op de oude Engelse tribune
En daarna trok de geïnteresseerde commune
- T. Naar het Witte Kerkje en ouwe gebouwen
Die we eindelijk van binnen konden aanschouwen
- P. Ook aandacht voor de kelders onder het station
Waar je tegen de atoombom schuilen kon
- T. Leuker was het 'Kabouterhuisje voor de thee'
Huize Almelo trekt daar nogal wat aandacht mee!
- P. Honderden mensen hebben ervan genoten
Dus ook dit jubileumjaar gaan we die
Monumentendag promoten!

De tijd hervonden - aflevering 12

*In deze rubriek komen Almeloërs aan het woord over hun herinneringen en ervaringen.
In deze twaalfde aflevering Tjebbe van Drooge. Hij was in de afgelopen decennia stadsadvocaat van Almelo.*

Een gulden middenweg

Door Hans Gerritsen

Het is vijftig jaar geleden dat Tjebbe van Drooge aan de slag ging bij het advocatenkantoor van zijn schoonvader mr. Y.W. Kranenburg in Almelo. Tjebbe stond midden in de stormachtige ontwikkelingen in Almelo en Twente. In de neergang van de textielindustrie was hij curator, bij de nieuwe woonwijken en infrastructuur stond hij de gemeente Almelo bij als stadsadvocaat. Nieuwe ontwikkelingen moesten mogelijk gemaakt worden, maar wel met perspectief voor alle betrokkenen.

Groningen en Amsterdam

Van 1964 tot 1969 studeerde Tjebbe van Drooge rechten in Groningen. Zijn ouders zagen een toekomst voor hem in het notariaat, maar na een korte oriëntatie zocht hij een andere route. Een studiegenoot adviseerde hem te gaan praten met zijn oom, advocaat in Amsterdam. Daar was de puzzel snel gelegd. Aan de slag als stagiaire bij Van Haersolte dat later deel uitmaakte van Nauta Dutilh. Een stage is de gebruikelijke driejarige start als advocaat onder toezicht van een patroon. Het was maatschappelijk een turbulente tijd in Amsterdam. Het kantoor had veel zaken in de scheepvaart, zo behandelde Tjebbe een claim van bergingsbedrijf Wijsmuller tegen radio Noordzee, maar kreeg niet betaald. Het schip van de zender was op drift geraakt, Wijsmuller had het schip geborgen. Bij de evaluatie van zijn stage bood zijn patroon hem een functie aan bij zijn kantoor. Het ging echter anders.

Naar Almelo

Het valt niet precies meer terug te halen. De schoonvader van Tjebbe, Y.W. Kranenburg en diens broer hadden een klein maar goedlopend kantoor en zochten versterking. De vrouw van Tjebbe was opgegroeid in Almelo en misschien trokken “de roots”. De sfeer bij het kantoor in Almelo sprak Tjebbe aan. Hoe dan ook, hij trad in 1972 toe als compagnon bij het kantoor van Kranenburg. Tjebbe en zijn vrouw Merete gingen in Wierden wonen, daar werden hun kinderen geboren, drie zonen. In 1988 verhuisde het gezin naar de Windslaan in Almelo.

Kranenburg was stadsadvocaat van Almelo. Adviseur en optredend in juridische procedures van de gemeente

zoals onteigeningen. Dat zou Tjebbe later overnemen. Zijn eerste werkzaamheden hadden echter betrekking op de faillissementen in de textielindustrie. In de jaren zeventig gingen in korte tijd veel bedrijven in Almelo en Twente failliet. De voornaamste oorzaak was de toenemende kloof in de loonkosten tussen West Europa en derdewereldlanden en landen in Azië. Ook de soms weinig ondernemende houding van de textielbedrijven speelde een rol. Er werd vaak te lang vastgehouden aan bestaande concepten, te weinig marketing, geen ontwikkeling van nieuwe producten en vernieuwing van productieprocessen. Sommige bedrijven maakten de slag wel zoals Nijverdal ten Cate. Van Drooge trad regelmatig op als curator bij faillissementen. De grootste was die van de Nederlandse Bontweverij in 1980.

Onteigening en uitbreidingswijken

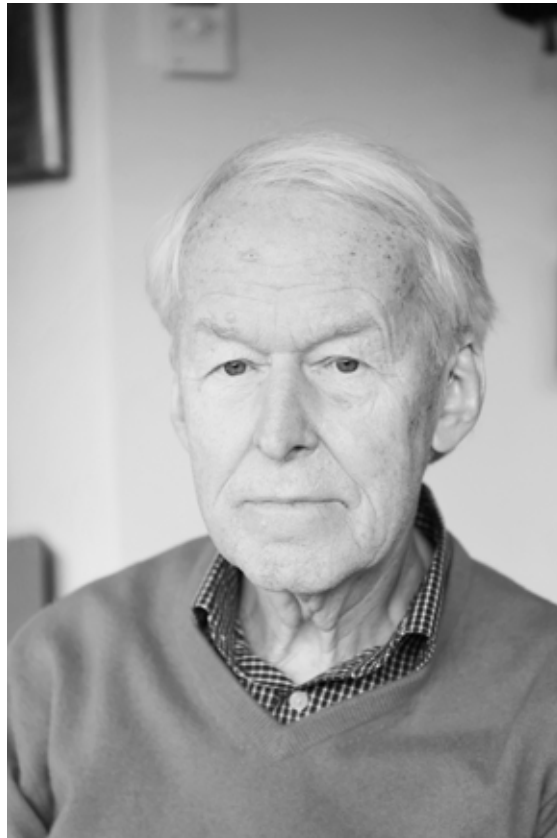
Daarna treedt Tjebbe vaak op als stadsadvocaat. Bij de procedures ging het dan veelal om onteigeningen. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de wederopbouw op gang. In Almelo werd vanaf de jaren zestig in hoog tempo een aantal nieuwbouwwijken ontwikkeld, de Aalderinkshoek, de Schelfhorst en het Windmolenbroek. De overheid nam het initiatief en voerde een actieve grondpolitiek. Dit leidde tot het ontwikkelen en vaststellen van bestemmingsplannen. Het oorspronkelijk boerenland kreeg een woonbestemming. Na vaststelling van het bestemmingsplan ging de gemeente in onderhandeling met de grondeigenaren, meestal boeren. Er werd dan een aanbod gedaan rekening houdend met de verwachtingswaarde (de waardestijging van de grond) en inkomstenderving. Indien dit proces niet tot overeenstemming leidde of te lang zou gaan duren kon de gemeente een beroep doen op de Onteigeningswet (nu deel van de Omgevingswet). Op dit punt werd dan een beroep gedaan op Tjebbe en zijn kantoor. Nadat opnieuw onderhandelingen werden gevoerd kon bij gebrek aan resultaat het oordeel worden voorgelegd aan de rechter. Getoetst middels externe expertise werd dan een bindende uitspraak gedaan, waarmee de grondeigenaren een schadeloosstelling kregen. Deze gang van zaken veranderde door de liberalisering in de jaren tachtig waardoor de rol van de overheid werd teruggedrongen, ook in Almelo. Steeds vaker lag het initiatief bij de markt.

Projectontwikkelaars sloten overeenkomsten af met grondeigenaren.

De drijfveer voor Tjebbe was om bij deze processen een oplossing te vinden die voor beide partijen, gemeente en grondeigenaren perspectief bood. Zodat de beleidsmatig gewenste ontwikkeling van woningbouw mogelijk werd en grondeigenaren / boeren in staat werden gesteld hun bedrijf elders voort te zetten, dan wel ander werk te zoeken of de werkzaamheden te beëindigen. Het is een balans zoeken tussen het opgeven van het bestaande en de mogelijkheden om verder te gaan. De verkoop van de boerderij en de grond is vaak emotioneel, maar de geboden prijs ligt aanzienlijk boven de feitelijke waarde omdat rekening gehouden wordt met de toekomstige bestemming en er voorzien wordt in de inkomstenderving. Het is daarbij zoeken naar een gulden middenweg. Het geeft voldoening als betrokken partijen vervolgens goed verder kunnen.

Infrastructuur en planschade

Doordat de markt de rol van de overheid overnam in de woningbouw verschoof ook het accent in het werk. Rijkswaterstaat in Noordoost-Nederland werd een belangrijke opdrachtgever. Het ging dan om projecten over de voltooiing van snelwegen zoals de A1 en de A35, ook in Twente. Ook kwam er meer aandacht voor planschade, als compensatie voor de overlast voor derden in de buurt van nieuwe infrastructuur. Hier was Tjebbe actief in commissies die adviseerden over nadeelcompensatie. De werkzaamheden met betrekking tot onteigening kregen steeds meer een landelijk karakter. Het ging bijvoorbeeld over de uitbreiding van Schiphol (de Polderbaan) en de Betuweroute.

Het kantoor

Parallel aan deze ontwikkeling maakte het kantoor van Kranenburg in Almelo een enorme ontwikkeling door. Het kantoor bestond aanvankelijk uit de schoonvader van Tjebbe, diens broer en Tjebbe zelf. Het groeide uit met nieuwe compagnons tot acht man. Daarna vond een fusie plaats met het kantoor van Jacobs. Huisvesting was aanvankelijk aan de Boompjes en de hoek Wierdensestraat/Westerstraat. Er kwamen na de fusie met Jacobs ook vestigingen in Oldenzaal en Enschede. Het was een zeer dynamische tijd. Het kantoor van Jacobs Kranenburg ging in 2006 vervolgens samen met Damsté en had in Almelo als locatie de Twentelaan. Later concentreerde Damsté de activiteiten in Enschede. Daar heeft Tjebbe nog enkele jaren gewerkt. Geleidelijk heeft hij zijn werkzaamheden als advocaat afgebouwd.

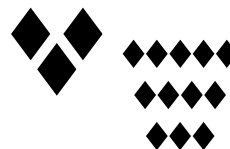
Het recht als leidraad

In zijn werk heeft Tjebbe een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling die Almelo in ruimtelijk en economisch

opzicht heeft doorgemaakt. Bij verschillende belangen moet uiteindelijk de balans gevonden worden. Bij complexe zaken is de rechtsuitoefening de leidraad om de belangen van betrokken partijen af te wegen. Dat is steeds de inzet geweest: de randvoorwaarden creëren om goed verder te kunnen gaan als betrokken individu en als zich ontplooiende gemeente die haar burgers wil voorzien van adequate huisvesting en voorzieningen.

Tjebbe van Drooge is geboren op 7 januari 1946 te Leeuwarden. Hij studeert rechten in Groningen. Na drie jaar advocatuur in Amsterdam bij Van Haersolte, een voorloper van Nauta Dutilh, wordt hij compagnon in het kantoor van zijn schoonvader Y.W. Kranenburg in Almelo. Tjebbe van Drooge was getrouwd met Merete Kranenburg. Zij is overleden in maart 2020. Ze hebben drie zonen.

Nieuws van Stad & Ambt

Van het bestuur

Beste donateurs, adverteerders en andere belangstellende lezers,

Bij het voorbereiden van deze bijdrage moest ik, niet geheel toevallig, denken aan het jaarlijkse carnaval dat dit jaar op 11 februari is losgebarsten in een aantal delen van Nederland. En ja, ook aan Carnaval kleeft historie. Het feest van carnaval kent mogelijk zijn oorsprong in de middeleeuwen en wel in Italië, o.a. in Venetië. Voor een mogelijke verklaring van de naam van het feest is er de Latijnse uitdrukking 'carne vale' dat 'vaarwel aan het vlees' betekent en dat is dan de connectie met de daarop volgende vastenperiode van 40 dagen.

De geschiedenis van carnaval in Almelo is heel beperkt en anno 2024 is er op www.almelo.nl niets meer te vinden. Voor Bornerbroek ligt dit anders: de jaarlijkse optocht vond dit jaar op 10 februari plaats. Gelukkig zijn we als Stichting Historische Kring Stad en Ambt Almelo, in het jaar dat we 25 jaar bestaan, zelf heel goed in staat om feest te vieren en dat startte met een zeer geslaagde Kuieravond op maandag 15 januari jl. in Hof88. Ongeveer 90 belangstellenden waren daarbij aanwezig. Op onze site www.historischekringalmelo.nl is het nodige over deze avond terug te vinden en dat geldt ook voor de activiteiten in de komende maanden.

Een bijzondere activiteit is in ieder geval de eerste donateursavond op 24 april a.s. Deze bijeenkomst, die hopelijk een vervolg krijgt, heeft tot doel om onze doelstellingen/activiteiten beter over het voetlicht te brengen, waardoor donateurs zich meer betrokken gaan voelen bij de Historische Kring. Als bijvoorbeeld elke donateur een nieuwe donateur werft zou dat fantastisch zijn. Meer betrokkenheid en extra donateurs kan ook leiden tot meer vrijwilligers, want op dat punt zijn we als Historische Kring kwetsbaar. De uitnodiging voor de avond inclusief agenda zult u tijdig ontvangen.

Hoe boeiend het recente verleden van Almelo is, bleek ook weer uit de lezing van Joop Martens voor een volle zaal over het ontstaan en de bloei van de voormalige Almelse Coöperatieve Melkinrichting (ACO) en Zuivelfabriek, opgericht in 1911 en in 1973 opgegaan in Ormet (Organisatie Melkhandel Twente). Bijzonder daarbij was ook dat er, naast vele donateurs, ook ca. 20 andere belangstellenden aanwezig waren, die nog een band/herinnering hadden met de ACO.

In dit jubileumjaar vinden er in totaal tien activiteiten plaats en daarnaast komt er ook nog een bijzondere uitgave van ons zeer gewaardeerde blad Stad & Ambt uit.

Het bestuur wenst u veel genoegen hiermee.

Met hartelijke groet,

Theo van Rijmenam, *voorzitter*

COLOFON

Uitgave van de Stichting Historische Kring
Stad en Ambt Almelo

Secretariaat:

H. (Hetty) Leusman, Jacob Marisstraat 8,
7606 HL Almelo tel: 06 55348532
E: bestuur@historischekringalmelo.nl

Redactie:

Hans Gerritsen
Jennie van der Horst- Hemmink
Hanschristiaan Krol
Herman Reckman

Redactieadres:

Bellinckhofdwarweg 3, 7604 PD Almelo
T: 0546- 813 677
E: redactie@historischekringalmelo.nl

Website:

www.historischekringalmelo.nl

Verschijningsdata:

Januari - april - juli - oktober
Kopij uiterlijk vier weken voor
verschijning inleveren bij redactieadres

Abonnementen:

Individueel lid € 23,- per jaar.
Begunstigers van de Stichting Historische
Kring Stad en Ambt Almelo ontvangen
vier maal per jaar dit tijdschrift, hebben
gratis toegang tot de lezingen en kunnen
deelnemen aan de excursies.
Losse nummers € 4,50

Bank:

NL 63 RABO 0381 3305 29

Druk:

Herman Media

Vormgeving en fotografie:

Herman Reckman

Omslag:

Kunstwerk op de Gemeentewerf

ISSN 1389-3068